

УДК 37.091.4(092)

**ПРОФЕСОР ОЛЕКСАНДР ЗІНОВ'ЄВ ПРО СИСТЕМУ НАВЧАННЯ
Й ВИХОВАННЯ В «ЗАХІДНІСТЬСЬКОМУ НАДСУСПІЛЬСТВІ»**

А.Б.Дем'яненко

*аспірант кафедри загальної історії, правознавства й методики навчання,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*

У статті здійснено спробу з'ясувати сутність системи навчання й виховання в «західністському надсуспільстві», яку спостерігав «зсередини» упродовж 1978-1999 рр. перебування в еміграції в ФРН видатний учений-логік, соціальний філософ і психолог, політолог, письменник-сатирик, поет, художник-графік Олександр Олександрович Зінов'єв (1922-2006). Проаналізовано рівень інтелекту «західністського надсуспільства» та його прояв у таких загальновідомих аспектах, як система загальної освіти, фундаментальні наукові дослідження, ідеологія і мистецтво.

Ключові слова: *навчання, виховання, інтелект, «західністське надсуспільство», «західноїд».*

Відносини України з ЄС у сучасній складній зовнішньо- й внутрішньополітичній ситуації мають для неї винятково важливе значення: йдеться про стратегічний вибір на перспективу, від якого залежатимуть місце й роль держави у новій системі міжнародних відносин. Процес вступу України до ЄС потрібно розглядати з точки зору соціально-економічних інтересів країни, покращення благополуччя та якості життя громадян на основі об'єктивної оцінки припустимих ризиків і нових можливостей на коротко- й довгострокову перспективу.

Метою статті є аналіз сутності системи навчання й виховання в «західністському надсуспільстві», яку спостерігав «зсередини» впродовж 1978-1999 рр. перебування в еміграції видатний учений-логік, соціальний філософ і психолог, політолог, письменник-сатирик, поет, художник-графік Олександр Зінов'єв (1922-2006).

О.Зінов'єв багато разів протягом життя повторював, що не бажає проповідувати, а бажає вивчати, не займається оцінками соціальних явищ, а прагне розглядати їх об'єктивно, відволікаючись від ідеологічних установок. Необхідною умовою функціонування «західністського надсуспільства» (О.Зінов'єв) філософ вважав виробництво адекватного людського матеріалу – «західноїдів». З іншого боку, західне суспільство, процвітаючи й підкорюючи планету, породжує «західноїдів». Цей процес взаємного зумовлення спрямовується й підкріплюється сферою освіти, навчання й виховання людей, маніпулювання ними шляхом впливу на їхню свідомість і почуття.

Система освіти і навчання «західноїдів», на думку О.Зінов'єва, розділена на два сектори: в одному готується зміна для керівної еліти суспільства, в іншому – для керованих нею мас. Перший сектор є переважно приватним, де молодим людям прищеплюють свідомість і амбіції майбутніх правителів, господарів, вождів і наставників суспільства. Другий – державним, у ньому готують робочу силу для підприємств і установ (фактично виробляється величезна маса тих, хто уміє добре працювати, але вузькоосвічених, ідеологічно одурманених і маніпульованих мас). Унаслідок розмаїття засобів освіти, їх потенційної доступності, відбулося знецінення освіченості як елементу системи цінностей, відносно скорочення класу високоосвічених людей, здатних бути безкорисливими поціновувачами досягнень культури, зникла культурна аристократія як

особливий соціальний прошарок (на цю тенденцію звертав увагу ще А. де Токвіль) [1]. Те, що було функцією культурної аристократії, розчинилося в масі людей, які є професійно зайнятими у сфері освіти й культури, і в загальній масі населення. Освіченість представників цього класу є однобокою, гіпертрофовано розвиненою лише в одному напрямі, тому він не може виконати функцію не лише культурної аристократії, але й просвітників суспільства [2]. О.Зінов'єв стверджував, що населення західних країн залишається на рівні неучтва й мракобісся, бо достаток засобів освіченості не обов'язково робить суспільство високоосвіченим [3, 263-264]. Виділивши в процесі освіти і навчання два аспекти: розвиток у людині її внутрішнього інтелектуального світу та особистих здібностей і розвиток здатності використовувати накопичені багатства сфери освіченості й людських навичок (вторинний рівень освіти і навчання), О.Зінов'єв зробив висновок, що в останні десятиліття ХХ ст. вторинний рівень помітно посилюється за рахунок першого, а розвиток інтелектуально-інформаційної технології зробив його домінуючим [3, 264].

О.Зінов'єв з'ясував сутність сімейного виховання в «західністському надсуспільстві». Він констатував факт відсутності особливої прихильності дітей до батьків, як і в батьків до дітей (загальне явище у середовищі «західноїдів»). Дітям прищеплюють з народження думку, що вони повинні навчитися себе відстоювати і самим про себе піклуватися. Звичайно, батьки оплачують освіту й навчання дітей, якщо є спроможними, але вони роблять це не завдяки якійсь абстрактній любові до дітей, а як цілком практичну інвестицію. Загалом ділові, практичні стосунки й розрахунок переважають і в сім'ях. У фільмах та художніх творах зображують щасливі родини на Заході, але О.Зінов'єв зазначав, що такими вони виглядали через те, що вони бралися для дослідження поза діловим аспектом життя. У відносинах з іншими людьми «західноїди» повинні триматися у рамках соціальних норм поведінки, а вдома ці обмеження слабшають. Діти в сім'ях проходять перше життєве тренування якостей «західноїдів»: вчать приглушувати людські почуття, бути стриманими, виробляють уміння притворятися (лицемірити).

Діти сприймають життєву ситуацію в сім'ях як норму, бо вони не мають зразків для порівняння, а звичка до сімейного «тепла» (як у суспільстві «реального комунізму», термін О.Зінов'єва) виробляється слабо. Більшість дітей виростають узагалі без нормальної (в традиційному сенсі) сім'ї. Частотними (якщо тільки не звичними явищами) є внутрішньосімейні злочини, особливо побиття батьками дітей, сексуальні зловживання й навіть убивства. За даними соціологів, у 30 % сімей батьки здійснюють морально засуджувані й кримінально карні вчинки щодо дітей [4].

Для більшості представників середнього прошарку «західністського надсуспільства» типовою є відмова бабусь і дідусів нянчитися з онуками. Вони вважають за краще бути вільними і жити для власного задоволення, позбавивши себе радості спілкування з онуками. Вони упевнені, що неприємний клопіт від онуків удесятеро перевищує радість від спілкування з ними (клопіт реальний, а радість гіпотетичні й сумнівні). Виховання в дитячому саду здійснювалося, як зазначав О.Зінов'єв, відповідно до тодішніх новітніх теорій: згідно з одними, дітей надавали самим собі, згідно з іншими – їм прищеплювали упорядковану поведінку, яка мало відрізнялася від безладу. При усіх варіантах дітей привчали до комп'ютерних розваг, які примітивізували їх поведінку, по суті справи створюючи видимість прискореного інтелектуального розвитку, що нібито перевершував навіть середню освіту попередніх століть.

Сутність принципу рівних можливостей у початковому шкільному навчанні (у суспільних («народних») і приватних школах) зовсім не означає, ніби всі люди починають життя з якогось нульового старту й рухаються незалежно один від одного паралельними доріжками. Він означає, що всі мають однакове право використати

переваги власного народження й статусу. Немовлятам поголовно влаштовували генні тести і якщо згідно з ними вони народжувалися без особливих здібностей до інтелектуальної діяльності й творчості, то таким дітям з народження був закритий доступ до навчальних закладів, що, в свою чергу, відкривало доступ до життєвого успіху [5].

У початковій школі учням узагалі не виставляли оцінки за виконання завдань (власне й завдань у строгому значенні слова не було). Діти вчилися хаотично, хто з них мав кращі, а хто гірші здібності – до уваги не бралось. Ніяких нагород за успіхи, ніякого осуду за погані результати. Це вважалось ознакою демократизму й гуманізму. Ніякої конкуренції не було, ніякої конкурентоспроможності їм не прищеплювали: конкуренція відбувалася в іншому зрізі життя й полягала в тому, що більшого успіху досягав не той, хто здібніший, розумніший, старанніший і моральніший, а той, хто багатший, вправніший, спритніший, нахабніший, холоднокровніший, безжалісний.

За спостереженнями О.Зінов'єва, діти ніде й ніколи не бачили прикладів чесного змагання взаємно незалежних конкурентів. Вони бачили незліченні приклади того, що кожен прагнув завадити своїм конкурентам у досягненні мети усіма доступними засобами. Батьки і вихователі дуже швидко переставали бути для дітей авторитетами. Їх головними вихователями ставали комікси, мультфільми, фільми для дорослих. Потім ставали доступними усі інші розваги молоді (відео, кіно, дискотеки, порнографія, вуличні компанії тощо) [4]. Більшість підлітків з десяти-дванадцяти років починала палити, вживати алкоголь і наркотики, пробувати сексуальні розваги, багато хто в цьому віці володів зброєю. Побиття учнів і учителів, зґвалтування й пограбування були звичайними явищами [5].

У роботизованій (термін О.Зінов'єва) школі виникла особлива «роботопедагогіка». Найфундаментальнішими її постулатами філософ назвав такі: по-перше, людина є штучною істотою й тому потрібно виходити не з того, яка її біологічна природа, а з того, якою вона повинна бути з точки зору вимог суспільства. Не виховання повинно пристосовуватися до природних якостей людини, а навпаки, природні якості людини повинні пристосовуватися до вимог виховання. Другий постулат «роботопедагогіки» визначав співвідношення між зовнішньою поведінкою людини та її внутрішнім («духовним») світом. Внутрішній світ людини є лише апаратом, що закріплює правила її зовнішньої поведінки, а зовнішнім правилам поведінки людину повинні навчити не шляхом слухання абстрактних нотацій і читання філософських творів, а за допомогою зразків поведінки, спеціально відібраних й оброблених для цього, і тренувань за ними. Люди, за рідкісними винятками, суть істоти «наслідувальні», а не творчі. Третій постулат торкається функціонування внутрішнього світу людини: у соціально здорової людини не повинно бути ніяких переживань, що виходять за межі практичного розрахунку. Будь-які «природні пориви» є хворобливими явищами, слабкостями, «пробілами» у вихованні. Людина може дозволити собі т. зв. людські почуття (страждання, співчуття, співучасть, горе, радість, любов, ненависть і т. п.) лише в таких ситуаціях, які спеціально визнані й призначені для цього, й такою мірою та в такій формі, які відповідають суспільно схваленим зразкам.

«Роботизований» не лише процес освіти, але й її зміст. Школярів учать не стільки розуміти що-небудь, скільки оперувати інтелектуальною технікою (це стосується передусім точних наук). Люди з дитинства настільки добре дізнаються про все, що стосується любові й сексу, що пізніше вже ніколи не переживають відчуття втаємниченості, піднесеності, божественності любові. Достаток сексу, проте, є удаванним, насправді ж присутній такий же нерівномірний розподіл, як і щодо всіх інших благ. Тому зґвалтування, статеві збочення, гомосексуалізм, лесбійство й бісексуальність стали звичайними явищами життя «західної» з раннього дитинства. О.Зінов'єв стверджував факт зниження сексуальних потенцій «західної» [4]. Те, що в «незахідній»

називають дружбою, на Заході є лише співництвом у виконанні якої-небудь справи. Дружбу в традиційному сенсі, зазначив О.Зінов'єв, в них замінили стосунки переваги і вимушеність спілкування з більш-менш стійкими партнерами. Соціологи встановили, що навіть у цьому сенсі тривалість дружби у «західноїдів» у середньому не перевищує п'яти місяців, а відсоток випадків багаторічної дружби майже нульовий [4].

Філософ проаналізував інтелект «західністського надсуспільства» та його практичний прояв на рівні таких загальновідомих аспектів (в яких він втілюється), як: 1) система загальної освіти – унаслідок розмаїття засобів освіти, їх потенційної доступності, відбулося знецінення освіченості як елементу системи цінностей «західністського надсуспільства», абсолютне домінування вузько освічених індивідів, відносно скорочення класу високоосвічених людей, здатних бути безкорисливими поціновувачами досягнень культури, зникла культурна аристократія як особливий соціальний прошарок; 2) наукові дослідження, насамперед фундаментальні – особистісні (не в останню чергу за рахунок талановитих емігрантів-«незахідноїдів») і фінансові можливості країн Заходу тут колосальні, професійний рівень щодо окремих проблем, конкретних деталей, ерудованості й формального апарату досить високий, але він уживається з банальністю висновків, ігноруванням об'єктивних законів соціального буття, забобонами й упередженими установками. О.Зінов'єв відзначав, що на місце логічного способу мислення «західноїдів» прийшло надлогічне, в якому втратило сенс поняття істини як відповідності реальності й зникли умови для логічної дедукції. «Західноїди» перестали пізнавати реальність і міркувати логічно, вони стали комбінувати комплекси («упаковки») знань, не аналізуючи їх структуру й ставлення до реальності, ці комплекси стали для них останньою реальністю, що не підлягає сумніву. Таким чином, переживши і зживши стадію логічного мислення, «західноїди» ніби повернулися до первісного переживання беззвітних інтелектуальних станів, але на більш високому рівні, опосередкованому інтелектуальною працею багатьох поколінь минулого. Інтелектуальне життя Заходу зорієнтоване на масову свідомість, а не на непересічних одинаків. Навіть інтелектуальна еліта, доводив О.Зінов'єв, живе категоріями і інтересами масової культури і схильна до впливу індустрії масової свідомості [4]; 3) третій важливий компонент інтелекту «західністського надсуспільства» утворює ідеологія. Одним із найважливіших факторів історичного злету західної цивілізації стало надзвичайно високе піднесення саме суспільного інтелекту, який, у свою чергу, був неможливий без піднесення світської (нерелігійної, громадянської) ідеології.

Ідеї великих мислителів кількох останніх століть, починаючи з епохи Ренесансу (Ф.Бекона, Вольтера, Т.Гоббса, П.А.Гольбаха, Р.Декарта, Дж.Локка, Б.Паскаля, Ж.-Ж.Руссо, Д.Дідро, Г.В.Лейбніца, І.Канта та ін.), досі є потужним фундаментом ідеології «західнізму» [6, 193]. Для неї характерно непомірне роздмухування суб'єктивного чинника, підкреслювання ролі окремих осіб (особливо політичних і державних діячів), і применшення, ігнорування й фальсифікація сутності й ролі об'єктивного чинника (того, що не залежить від розуму, волі, бажань, намірів, планів і рішень людей, у т. ч. і видатних). Одне із завдань ідеології полягає в тому, щоб пояснювати людям сутність цінностей, якими вони наділені чи можуть бути наділені в суспільстві, і завдяки чому. Індивідуальні цінності «західністського надсуспільства» загальновідомі: багатство, влада, слава, майстерність, власність, комфорт, благополуччя, сила, здоров'я, задоволення, підприємництво, права й свободи [7, 204; 8]; 4) четвертий компонент інтелекту «західністського надсуспільства» утворює мистецтво, насамперед, художня література, театр, кіно й телебачення, інтернет. О.Зінов'єв зазначав, що культурна аристократія розчинилася в масі людей, професійно зайнятих у сфері освіти й культури. Основну масу творців нової культури «західнізму» в др. пол. ХХ ст. склали люди середніх інтелектуальних і творчих здібностей. Її новаторство ілюзорне, поверхневе, дріб'язкове, це культура посередностей і для посередностей, мистецтво з

високоінтелектуального опустилося на примітивно-емоційний рівень. Воно характеризується відходом від реальності, свідомим антиреалізмом (література, кіно й телебачення створюють помилкове враження, ніби «маленькі» люди живуть цікаво й соціально насичено). Філософ констатував факт втрати літературою сучасного західного світу провідної ролі в культурі, її надзвичайно низький інтелектуальний і естетичний рівень, перетворення з моральної точки зору на засіб розбещення й дезорганізації мас, оцінювання книг не критеріями літературної творчості, а з точки зору фінансового успіху, газетних сенсацій, соціального статусу авторів і т. п. [7, 329-330].

З точки зору інтелекту, констатував О.Зінов'єв, «західноїди» піднялися на рівень надінтелекту завдяки трьом удосконаленням. «Західністське надсуспільство»: 1) звільнило людину від необхідності запам'ятовувати накопичувані знання й здійснювати операції з ними в голові, передавши це технічним пристроям; людям воно залишило вміння оперувати цими пристроями з метою експлуатації інтелекту та знань інших індивідів (насамперед, «незахідноїдів»); 2) здійснило раціоналізацію накопичених знань і процесу пізнання, очистило їх від зайвого «мотлоху» й примітивізувало їх так, що стерлася різниця між генієм і посередністю; 3) організувало мислення «західноїдів» не в поняттях і судженнях (як у минулі століття), а у відпрацьованих раз і назавжди шаблонних інформаційних комплексах («фігурах»), які «надсуспільство» за певними правилами комбінує в блоки на будь-які теми, будь-якого ступеня складності, блискавично швидко щодо конкретних ситуацій [4].

Отже, інтелектуальний рівень «західністського надсуспільства» став неадекватним тому об'єму й типу інтелектуальних завдань, з якими у всезростаючій кількості йому доводиться мати справу. Воно поки що долає цю неадекватність завдяки тому, що фактично експлуатує інтелект тих країн (у т. ч. й України), в яких він належним чином не використовується й не поціновується. Крім того, країни Заходу володіють потужним військовим і економічним потенціалом, завдяки якому їм вдається з порівняно низьким рівнем інтелекту домінувати в світі. Проте інтелектуальна недостатність як і людська нерішучість (боязливість) насамперед керівництва західних держав можуть стати факторами кризи західного світу загалом [9].

1. Зиновьев А. А. Интервью Антонио Фернандесу для альманаха «Восток». [Электронный ресурс] / А. А. Зиновьев. – 2003. – Июнь. – Вып. № 3. – Режим доступа : <http://www.situation.ru/>.
2. Зиновьев А. А. На пути к сверхобществу / А. А. Зиновьев. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.zinoviev.ru/>.
3. Зиновьев Александр. Запад. Феномен западнизма. [Электронный ресурс] / Александр Зиновьев. – Режим доступа : <http://www.litru.ru/>.
4. Зиновьев Александр. Глобальный человек. [Электронный ресурс] / Александр Зиновьев. – Режим доступа : <http://www.zinoviev.ru/>
5. Зиновьев А. Я хочу рассказать вам о Западе / А. Зиновьев // Комсомольская правда. – 1990. – 3 августа.
6. Зиновьев Александр. Логическая социология / Александр Зиновьев. – М. : Социум, 2002. – 260 с.
7. Зиновьев А. А. На пути к сверхобществу / А. А. Зиновьев. – М. : Центрполиграф, 2000. – 637 с.
8. Зиновьев А. А. Идеология партии будущего. [Электронный ресурс] / А. А. Зиновьев. – Режим доступа : <http://www.litru.ru/>.

9. Зиновьев А. А. Интеллект общества. [Электронный ресурс] / А. А. Зиновьев. – Режим доступа : <http://www.ru-vklad.kroupnov.ru/>.

Демьяненко А. Б. Профессор Александр Зиновьев о системе образования и воспитания в «западнистском сверхобществе».

В статье осуществлена попытка выяснить сущность системы обучения и воспитания в «западнистском сверхобществе», которую наблюдал «изнутри» на протяжении 1978-1999 гг. пребывания в эмиграции в ФРГ выдающийся ученый-логик, социальный философ и психолог, политолог, писатель-сатирик, поэт, художник-график Александр Александрович Зиновьев (1922-2006). Проанализирован уровень интеллекта «западнистского сверхобщества» и его проявление в таких общеизвестных аспектах, как система общего образования, фундаментальные научные исследования, идеология и искусство.

Ключевые слова: обучение, воспитание, интеллект, «западнистское сверхобщество», «западноид».

Demyanenko A. B. Professor Alexander Zinoviev's thoughts about the system of education and upbringing in the «western super society».

An attempt to reveal and figure out in different Alexander Zinoviev's works and interviews the essence of education and upbringing system in the «western super society» is made in the article. Being an outstanding scientist, logician, philosopher and social psychologist, political scientist, writer, satirist, poet and artist, Alexander Zinoviev saw this system from the inside while being in exile in Germany from 1978 to 1999. There also analyzed the intelligence level of «western super society» and its expression in such well-known aspects as the system of general education, fundamental scientific researches, ideology and art.

Key words: teaching, education, intellect, «western super society», «westernoid».